

Waarom en hoe moeten we de primaten beschermen?

Door de Afdeling voor Conservatiebiologie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen*

Onderwerp van de lezing op 22.02.2018 in het kader van de tentoonstelling [APENSTREKEN](#)

De niet-menselijke primaten, biologisch gezien onze naaste verwanten, **zijn een onmisbaar element voor de biodiversiteit in de tropen**. Ze zijn belangrijk voor de ontwikkeling en het herstel van het woud en helpen het woud gezond te houden. Ze spelen ook een aanzienlijke rol in het levensonderhoud, de cultuur en de religie van heel wat bevolkingsgroepen. Het onderzoek op niet-menselijke primaten levert ook essentiële informatie op over hun evolutie, hun biologie, hun gedrag, mogelijke bedreigingen door nieuwe ziektes en onze eigen soort.

Uit recente gegevens blijkt dat 60% van de 504 primatensoorten in de neotropische gebieden dreigt uit te sterven (A. Estrada *et al.*, 2017). Deze gegevens tonen aan dat 75% van de populaties van alle soorten achteruitgaat. Bij veel soorten komen er in het wild minder dan 1000 volwassen individuen voor.

Het wordt dus steeds moeilijker om veel soorten langdurig in stand te houden. **De achteruitgang is grotendeels te wijten aan de mens, die steeds meer druk uitoefent op de apen en op hun natuurlijke leefomgeving. De wereldbevolking groeit enorm en** de wereldwijde vraag naar producten, met uitbreiding van de industriële landbouw, grootschalige veeteelt, bosontginning, olie- en gasboringen, mijnbouw, stuwdammen, ... brengen in de gebieden waar primaten leven, massale ontbossing en habitatverlies met zich mee. Maar ook de plaatselijke bewoners handelen dikwijls verkeerd: ze branden de bossen af om er landbouwgrond van te maken; ze vangen apen om ze als 'bushmeat' op te eten of om ze illegaal als huisdier te verkopen, of ze gebruiken lichaamsdelen als geneesmiddel. En dan zijn er nieuwe bedreigingen, zoals de klimaatsverandering en de door de mens doorgegeven besmettelijke ziektes. Vaak versterken deze vormen van druk elkaar, waardoor populaties van primaten nog sneller afnemen.

Dikwijls vallen de zones waar primaten voorkomen samen met dichtbevolkte en arme gebieden. Als we werkelijk bezorgd zijn om het overleven van de primaten, moeten we dus dringend antwoorden vinden die ook rekening houden met de noden van de mensen in die gebieden.

Het kan heel moeilijk zijn om de noden van de mensen en de primaten te verzoenen. Voor het behoud van de soorten wordt nu vooral gestreefd naar de bescherming van sommige natuurgebieden, een beperking van de bosbouw in gevoelige streken en het invoeren van een nationale en internationale wetgeving. Het zou goed zijn dat we de mensen laten kennismaken met efficiëntere landbouwmethodes, zodat ze het bos niet verder moeten rooien. Ook een bestrijding van stroperij voor bushmeat zou nuttig zijn.

We zijn er vast van overtuigd dat het oprichten van netwerken van **beschermde gebieden verreweg de beste manier is om de primaten te beschermen**, en hiermee ook veel andere soorten.

Het is nodig dat het brede publiek op de hoogte wordt gebracht van de situatie waarin de niet-menselijke primaten zich bevinden, en wat het verdwijnen van deze dieren zou betekenen voor de gezondheid van de ecosystemen en voor de menselijke maatschappij.

We moeten ook verder onderzoeken wat er moet gebeuren voor het behoud van niet- of weinig bekende soorten. De Afdeling voor Conservatiebiologie doet heel wat onderzoekswerk rond het beschermen van primaten. Momenteel lopen er twee projecten:

1. Voorstelling van het onderzoeksproject van Valentine Thiry, doctoranda aan de Universit  Libre de Bruxelles en aan het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

“Voedselecolgie van de neusaap (*Nasalis larvatus*) en evaluatie van zijn rol in het herstel van het woud langs de Kinabatangan, rivier in Sabah (Borneo, Maleisië)”

De neusaap, *Nasalis larvatus*, is een primate die in de bomen vertoeft in Borneo (eiland in Indonesië). Dit eiland kent een ongelooflijk rijke diversiteit aan planten en dieren, met soorten die nergens anders voorkomen. Op het gebied van primaten wordt het eiland zelfs als het rijkste van Zuid-Azië beschouwd, want er leven wel dertien soorten, waarvan acht, waaronder de neusaap, enkel daar.

De neusaap behoort tot de subfamilie van de *Colobinae* of slankapen. Neusapen eten hoofdzakelijk bladeren, maar ook onrijp fruit en hun zaden. Ze leven vooral in rivierwouden, mangroves en moerasgebieden, habitats die de mens in sneltempo ontgint. Nergens gaat de ontbossing harder dan in Borneo. De bossen moeten vooral wijken voor landbouwgebieden – zoals oliepalmpantages en

aanplantingen die timmerhout voor de industrie leveren. De bossen verdwijnen er ook door aangestoken bosbranden.

Op die manier vernielt, wijzigt en verbrokkelt de mens het landschap, en werpt hij barrières waar die veel soorten, zoals de neusaap niet meer overheen kunnen. Populaties raken geïsoleerd en krimpen steeds meer. De neusaap is nu opgenomen op de Rode Lijst van de IUCN (de Internationale Unie voor Natuurbescherming).

In de overstromvlaktes langs de Kinabatang – het gebied dat Valentine Thiry bestudeert (zie kaart) zijn meer dan 80 % van de wouden omgezet in landbouwgrond (hoofdzakelijk oliepalimplantages) of op een andere manier verdwenen. Nu de plantages het landschap overheersen, bestaat de beste oplossing voor het behoud van de neusaap uit het aanleggen van nieuwe natuurresevaten langs de rivieren en verbindingzones te maken tussen geïsoleerd geraakte stukken woud. De verschillende habitats moeten immers met elkaar verbonden zijn zodat de individuen zich binnen het ecosysteem kunnen verplaatsen. Zo is er weer uitwisseling tussen de genen van verschillende populaties en blijft de genetische diversiteit behouden.

Bij deze herbebossing en aanleg van verbindingzones tussen stukken woud is een goede kennis van de ecologie van de neusaap van het grootste belang. Het onderzoeksproject van Valentine Thiry valt binnen dit kader. Enerzijds wil ze weten welke plantensoorten essentieel zijn voor de neusaap in het *Lower Kinabatangan Wildlife Sanctuary (LKWS)*. Ze onderzoekt daarom de eetgewoonten van verschillende groepen neusapen in het reservaat. Ze observeert ze rechtstreeks vanuit een boot of door hun uitwerpselen met *DNA-metabarcoding* te analyseren. Anderzijds wil Valentine uitzoeken of deze primaten een rol spelen in het herstel van het woud. Ze vergeleek de zaden die de neusapen verteerden (die in hun uitwerpselen zitten) met gecontroleerde zaden (van vruchten van dezelfde soort) en kijkt ze of ze even goed ontkiemen. De door de neusapen ingeslikte zaden kiemen duidelijk beter dan de zaden die gewoon op de grond vallen. De neusaap helpt dus de planten verspreiden waarvan hij de zaden eet en zou zo kunnen bijdragen tot het herstel van wouden waarin hij en heel wat andere soorten gedijen.

Deze gegevens zijn cruciaal voor het voortbestaan van de neusapen en hun habitat, want ze bewijzen dat bepaalde planten essentieel zijn voor deze bedreigde primate, en dat ze dus hun plaats moeten krijgen in de plannen voor herbebossing en voor nieuwe verbindingzones in dit gebied.

2. Voorstelling van het onderzoeksproject van Leslie Wilmet, doctoranda in Gembloux Agro-Bio Tech – Universiteit van Luik en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

“De habitat van *Lepilemur mittermeieri*, het Ampasindava-schiereiland, is bedreigd”

Miljoenen jaren lang konden de fauna en flora van het eiland Madagaskar hun eigen evolutionaire weg gaan. Het eiland maakte zich immers 160 miljoen jaar geleden los van het Afrikaanse vasteland en scheidde zich 90 miljoen jaar geleden van India af (dat daarna noordwaarts, richting Azië zou drijven). Op Madagaskar leven dus heel veel endemische soorten (soorten die enkel daar voorkomen). Het hele eiland is zo een van de voornaamste biodiversiteitshotspots van de planeet. Naast Afrika, Azië en Latijns-Amerika is Madagaskar een van de belangrijkste geografische gebieden voor primaten.

Op het eiland zijn er ook veel zones met micro-endemisme, zoals het Ampasindava-schiereiland. Het piepkleine eiland bevindt zich in het noordwesten van Madagaskar en is minder dan 1000 km² groot. Wegens zijn belang voor de biodiversiteit, is het gebiedje sinds 2014 beschermd. Het klimaat van deze streek lijkt meer op dat van de vochtige en subvochtige kustgebieden dan op het meestal drogere klimaat van de westkust. Als gevolg hiervan zijn veel planten- en diersoorten endemisch voor het Ampasindava-schiereiland. Een hiervan is een kleine nachtprimate van minder dan een kilogram: *Lepilemur mittermeieri*. Deze wezelmaki werd pas onlangs ontdekt en beschreven (Rabarivola et al., 2006) en is nog weinig bestudeerd. De IUCN verklaarde hem

“bedreigd” (2016). Al vier jaar onderzoekt een doctoranda van de Afdeling voor Conservatiebiologie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (DO Natuur) de ecologie van de soort. Dit project gaat de impact na van de verbrokkeling van het woud op het overleven van deze kleine primate. Het woudareaal van het Ampasindava-schiereiland is heel gefragmenteerd en wat er overblijft ondervindt grote druk van menselijke activiteit. De grootste woudmassieven van het eiland zijn nog steeds oerwoud. Deze kleine wezelmaki's leven voortdurend in de bomen en springen vaak razendsnel

verticaal van de ene boom naar de andere. Ze banen zich heel snel een weg door de wirwar van takken en lianen, waardoor ze moeilijk te volgen zijn, zeker 's nachts. Daarom kregen enkele individuen een halsband met een zendertje, waarmee we hun eetgewoontes, hun gedrag en hun territorium in kaart kunnen brengen. Overdag rusten ze in holle bomen of goed verscholen in een hoop planten. Onderzoek op bedreigde soorten, zoals deze kleine primate, is cruciaal om hun algemene ecologie te begrijpen en om de inspanningen voor hun behoud efficiënter te maken.

De grootste bedreiging voor *L. mittermeieri* is dat zijn habitat verloren gaat, verwoest en verbrokken wordt. Vandaag brengt een groot mijnbedrijf, dat zeldzame aardmetalen wil exploiteren, bijna de helft van het schiereiland in gevaar.

Meer informatie over het Ampasindava-schiereiland en het mijnproject staat in een artikel in Mongabay: <https://news.mongabay.com/2017/08/troubled-firm-aims-to-mine-madagascar-forest-for-rare-earth-elements/>

* Conservatiebiologie is een vrij recente multidisciplinaire wetenschap die ontstond als antwoord op de huidige biodiversiteitscrisis. Ze evalueert de impact van de menselijke activiteit op de biologische diversiteit en bedenkt middelen om die bij te sturen. Op basis van de resultaten van de populatiebiologie, de evolutiewetenschap, de ecologie en de ethologie werkt ze methodes uit die geschikt zijn om enerzijds de risico's op uitsterven van populaties en soorten te analyseren, te becijferen en te verminderen, en om anderzijds ervoor te zorgen dat de gemeenschappen niet verder schade lijden, niet ontaarden, niet uiteenvallen, maar hun eigenheid behouden. De Afdeling voor Conservatiebiologie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen ontwikkelt zijn activiteiten volgens deze twee hoofdassen.

Wat de bedreigde soorten betreft, zoekt de afdeling vooral uit welke soorten en populaties bedreigd zijn. Ze bestudeert hun evolutiegeschiedenis, hun biogeografie, hun eco-ethologie en hun tendensen. Ze evalueert de ontwikkelingen van kleine populaties en hun risico op uitsterven, en werkt methodes uit om gegevens rond kwetsbare soorten te verzamelen, in het bijzonder technieken om individuen te identificeren, te merken en op te volgen. Verder ontwikkelt ze herstelprogramma's, die ze dan opzet.

Wat de ecosystemen betreft, spitst de afdeling zich toe op de identificatie, de evaluatie en de selectie van biologisch belangrijke gebieden. Ze bepaalt selectiecriteria voor de bescherming van gebieden en hieraan aangepaste netwerken. Ze werkt typologieën en catalogi van habitats uit. Ze stelt vast welke hinderpalen en bedreigingen er zijn voor de habitats en hoe die moeten beheerd worden, ook in complexe gebieden. Verder zoekt ze naar methodes om tendensen in te schatten, onderzoekt ze biologische indicatoren en voert ze milieu-impactstudies uit.